

Bogumił Gasek**Projekt słownika przekładowego
rosyjskiej leksyki politycznej**

Jednym z podstawowych problemów leksykografii dwujęzycznej pozostaje kwestia aktualności siatki haseł – słownik spełniający oczekiwania tłumacza winien odnawiać nowe jednostki leksykalne oraz nowe znaczenia jednostek w języku już istniejących. Takiej funkcji nie może pełnić tradycyjny, papierowy wielki słownik dwujęzyczny. Długotrwałość procesu wydawniczego można zilustrować przykładem funkcjonowania dwóch największych słowników rosyjsko-polskich. I tak, *Wielki słownik rosyjsko-polski*¹ wydawnictwa Wiedza Powszechna ujrzał światło dzienne w 1970 roku, został poprawiony i uzupełniony w 1986 r., a następnie był wielokrotnie wznawiany – kolejne dodruki nadal są dostępne w sprzedaży. Oczywiście słownik ten był ważnym wydarzeniem w rusycystyce polskiej, z danego dzieła leksykograficznego korzystały całe pokolenia nauczycieli, wykładowców, uczniów, studentów i tłumaczy. Określoną wartość praktyczną zachowuje on również obecnie ze względu na bardzo dobrze opracowaną frazeologię, liczne przykłady kolokacji oraz ilustracje użycia poszczególnych jednostek. Stawiam przy tym tezę, że czym lepiej pod względem profesjonalnym przygotowany jest jego odbiorca, tym dany słownik może być cenniejszym źródłem informacji. Adept języka rosyjskiego czy student pierwszego roku rusycystyki może nie dostrzec pewnych błędów i nie najtrafniejszych ekwiwalentów obecnych w słowniku² i na pewno od czasu do czasu będzie doświadczać rozczarowania, jeśli spróbuje posiłkować się danym słownikiem przy lekturze współczesnej prasy rosyjskiej lub oglądaniu programów telewizyjnych. Natomiast zawodowy tłumacz, nauczony traktować krytycznie informację podaną w dowolnym źródle, zazwyczaj radzi sobie z selekcją materiału i wykorzystaniem trafnych ekwiwalentów. Podkreślam to, gdyż w słowniku Wiedzy Powszechnej

¹ A. Mirowicz, I. Dulewiczowa, I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. 1–2, wyd. VI, Wiedza Powszechna, Moskwa–Warszawa 1999.

² Słownik doczekał się licznych opracowań krytycznych, np. drobiazgową analizę rusycyzmów obecnych po prawej stronie słownika przedstawiła Jolanta Mędelska: J. Mędelska, *Refleksy polszczyzny północnokresowej w Wielkim słowniku rosyjsko-polskim*, [w:] *Współczesny język polski i rosyjski. Konfrontacja przekładowa*, red. A. Bogusławski, J. Mędelska, Warszawa 1997, s. 81–105.

uwzględniono pewną liczbę przydatnych tłumaczowi par transland–translat, których nie odnajdziemy w opracowaniach nowszych³.

W 2004 roku ukazał się *Wielki słownik rosyjsko-polski* wydawnictwa PWN⁴– nowe dzieło leksykograficzne, który wraz z *Wielkim słownikiem rosyjsko-polskim* powstał „w określonej koncepcyjnej opozycji względem słowników: Bogusławski 1993, Hessen, Stypuła 1998 i Mirowicz⁵ et al. 1999”⁶. Następnie wspomniane wydawnictwo włączyło dane opracowanie leksykograficzne do *Wielkiego multimedialnego słownika rosyjsko-polskiego, polsko-rosyjskiego*⁷, dostępnego na płycie CD oraz do kolejnej wersji elektronicznej, tym razem na pendrive – z 2014 roku⁸. Należy podkreślić, że nawet ta ostatnia prawdopodobnie nie zawiera uzupełnień, ani żadnych zmian poza kosmetyczną korektą⁹. W związku z tym ostatnia wersja słownika

³ Dotyczy to niektórych kolokwializmów, wulgaryzmów i historyzmów, których nie znajdziemy np. w *Wielkim słowniku rosyjsko-polskim* Wydawnictwa PWN z 2004, mimo iż mogą one być przydatne tłumaczowi. Wzmiankowany słownik Wiedzy Powszechnej zawiera m.in. następujące hasła, nieobecne w nowszym słowniku PWN (podaję z pominięciem oznaczenia akcentu oraz informacji gramatycznych): *пройдоха пот.* – spryciarz, cwaniak; spryciara, cwaniaczka; *дерьмо* – wulg. gównno; łajno; *опричина* – hist. 1. oprycznina; 2. (войско) oprycznicy *мн.*, oddziały opryczników; *табель о рангах* – hist. tabela rang; *табельный день* – dzień świąteczny (w Rosji przedrewolucyjnej). Zwróciłbym szczególną uwagę na znaczenie historyzmów, których częsta obecność w różnych tekstach pisanych przez wykształconych Rosjan wynika z tego, że przez całe dziesięciolecia wiedza przyswajana w szkole była w dużej mierze wiedzą literacko-historyczną. Warto przytoczyć tu słowa W. Bierkowa: „Активный и пассивный запас лексем современного человека включает в себя значительное количество устаревших слов (архаизмов и историзмов) благодаря, в первую очередь, всеобщему школьному обучению (особенно курсу истории) и в значительной степени связанному с ним обязательному (облигаторному) чтению текстов (литературных и фольклорных), созданных в довольно отдаленные периоды. Иначе говоря, благодаря коллективному чтению многие устаревшие слова удерживаются в коллективной памяти” – В.П. Берков, *Двуязычная лексикография*. Учебник. 2-е издание, перераб. и доп., Астрель, Москва 2004, s. 49.

⁴ *Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, red. J. Wawrzyńczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

⁵ W danym cytacie mowa jest o następujących słownikach: A. Bogusławski, *Ilustrowany słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1978; D. Hessen, R. Stypuła, *Wielki słownik polsko-rosyjski*, t. 1–2, wyd. 5, Wiedza Powszechna, Warszawa 1998; A. Mirowicz, I. Dulewiczowa, I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa, *Wielki słownik rosyjsko-polski...*

⁶ J. Wawrzyńczyk, *Blaski i cienie translato sfery*, [w:] *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. W. Chlebda, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011, s. 167–175.

⁷ *Wielki multimedialny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski [Dokument elektroniczny]*, red. J. Wawrzyńczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

⁸ *Wielki multimedialny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski [Dokument elektroniczny]*, red. J. Wawrzyńczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.

⁹ Twierdzą tak m.in. na podstawie analizy porównawczej autorskiej korekty słownika wydanej w formie oddzielnej broszurki (J. Wawrzyńczyk, H. Bartwicka, E. Małek, *Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim. Wielki słownik polsko-rosyjski. Autokomentarze i erraty*, Wydawnictwo Takt, Warszawa 2007) z zawartością wspomnianej wersji elektro-

ilustruje w pewnym zakresie rosyjsko-polskie relacje przekładowe końca dwudziestego wieku. Z drugiej strony w zasadzie to samo dzieło jest jednak ze względu na formę elektroniczną znacznie doskonalsze, przeszukiwanie jest sprawniejsze, użytkownik uzyskuje dostęp do gniazda leksykalnego i do nagrania każdego leksemu hasłowego¹⁰.

Revolucja technologiczna i informacyjna stworzyła tłumaczom wielką szansę korzystania z aktualnych (stale aktualizowanych) słowników dwujęzycznych z dostępem online. Taka forma pozwala na usunięcie dotychczasowych zupełnie pozamerytorycznych trudności, będących utrapieniem leksykografów od stuleci – ograniczeń objętościowych i długotrwałego procesu wydawniczego.

Dostępne w Internecie bezpłatne słowniki rosyjsko-polskie¹¹ na razie (stan na 27.12.2016) nie stanowią poważnego wsparcia dla zawodowego tłumacza ze względu na praktykę częstego stosowania jednopunktowej i bezkontekstowej ekwiwalencji¹². Na marginesie niniejszych rozważań dodam, że publikowanie bezkontekstowych haseł o relacji 1:1 w dzisiejszych czasach po prostu traci rację bytu – najprostsza operacja w wyszukiwarce internetowej pozwala na uzyskanie cenniejszej informacji, niż podawana w słowniku „goła” para жаркий – gorący¹³. W języku polskim gorąca może być herbata, woda, miłość, linia, pogoda, atmosfera itd., co rodzi pytanie, czy w języku rosyjskim w wymienionych (i innych) połączeniach również występuje leksem жаркий?

Powstaje zasadnicze pytanie – jakiego typu słownik jest potrzebny tłumaczowi języka rosyjskiego – wielki dwujęzyczny słownik ogólny czy dziesiątki słowników

nicznej. Więcej na dany temat: B. Gasek, *Informacja ortofoniczna w rosyjsko-polskim słowniku przekładowym*, „Slavia Orientalis” 2016, LXV, nr 2, s. 381.

¹⁰ Kwestia odrębna to jakość wersji dźwiękowej. Nieco więcej na dany temat: B. Gasek, *op. cit.*, s. 392–393, przypis 69.

¹¹ Np. Słownik internetowy PONS. Słownik rosyjsko-polski, <http://pl.pons.com>; Słownik internetowy ling.pl, Słownik rosyjsko-polski, <https://ling.pl/slownik/rosyjsko-polski>; Słownik, <http://pl.bab.la/slownik/rosyjski-polski>.

¹² Ograniczę się do podania jednego charakterystycznego przykładu: wzmiankowany słownik elektroniczny PONS zawiera parę жрать – żreć. Konstrukcji danego hasła jest wątpliwa: rosyjski i polski leksem to dosadne określenia łączywego spożywania pokarmów, ale rosyjski odnosi się również do picia alkoholu. Hasło należałoby uzupełnić co najmniej o relację жрать (водку, вино) – chlać (wódke, wino). Co ciekawe, inny słownik internetowy (ling.pl, ale z powołaniem na *Otwarty słownik rosyjsko-polski by Jerzy Kazoń 2007*) przytacza (oczywiście bez kwalifikatorów, jakichkolwiek wskazówek interpretacyjnych, czy też kontekstu użycia) dwa oddzielone graficznie ekwiwalenty *ćpać* i *żreć*. *Ćpać* – oprócz potocznego znaczenia ‘jeść łączywie’ ma inne mocno osadzone w świadomości ogół znaczenie żargonowe (według *Współczesnego słownika języka polskiego* pod red. Dunaja) lub potoczne (według *Wielkiego słownika języka polskiego* [wsjp.pl]) – ‘zażywać narkotyki’. W języku rosyjskim możliwe jest połączenie жрать наркоту – *ćpać*, ale czy samo жрать może rzeczywiście oznaczać przyjmowanie narkotyków? Układ hasła nie pozwala wykluczyć takiej możliwości.

¹³ Układ hasła w słowniku Pons jest następujący: жаркий <-рок, -рка, -рко [null st. wyższy] жарче> ADJ: 1. жаркий: gorący; 2. жаркий *przen.*: namiętny, <http://pl.pons.com/t%C5%82umaczenie?q=%D0%B6%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8%D0%B9&l=plru&in=ru&lf=ru> (26.12.2016). жаркий [жаркий] {przym. m.} (też: пыльный, горячий, настоятельный, несдержанный) gorący {przym. m.}, <http://pl.bab.la/slownik/rosyjski-polski/%D0%B6%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8%D0%B9> (27.12.2016).

specjalistycznych, ujmujących określone dziedziny? Słownik przekładowy, w którym przede wszystkim podaje się realny ekwiwalent jednostki wyjściowej, czy słownik hybrydowy, gdzie ważną rolę pełni opis jednostek wyjściowych i ich ekwiwalentów, rozbudowane wskazówki ich użycia, przykładowy kontekst użycia itd. Sądzę, że ogromny postęp technologiczny, jakiego jesteśmy świadkami, daje szansę tworzenia słowników przekładowych nowego typu. Słowniki takie powinny spełniać kilka kryteriów:

- forma elektroniczna online¹⁴ – tylko w ten sposób można uniknąć ograniczeń objętościowych, stale aktualizować słownik, sprawnie dokonywać jego korekty;
- zespół autorski powinien współpracować nie tylko z konsultantami (specjaliści z różnych dziedzin), ale także wykorzystywać wsparcie samych użytkowników słownika. Należy wprowadzić opcję dostępną na różnych stronach internetowych „dostrzegłeś błąd, zgłoś go nam”. Co jeszcze istotniejsze, użytkownik powinien mieć możliwość przesłania własnej propozycji jednostki wyjściowej, ekwiwalentu i przykładu użycia. Takie rozwiązanie jest stosowane z powodzeniem w różnych słownikach internetowych. Za przykład wręcz wzorcowy może posłużyć prawdopodobnie największy słownik rosyjskich skrótów i skrótowców Sokr.ru¹⁵, który również dzięki wsparciu internautów ma już 156 317 haseł¹⁶, a opracowanie części z nich wygląda imponująco¹⁷. Istotne jednak, aby propozycje internautów nie były dodawane automatycznie do słownika, ale dopiero po przeprowadzeniu przez zespół autorski analizy. Współczesne technologie informatyczne pozwalają na wykorzystywanie metody „umysłu globalnego” („мировой разум”) lub „umysłu zbiorowego” („коллективный разум”) stosowanej w badaniach historycznych oraz politologicznych np. przez Marka Sołonina¹⁸. Brak kontroli redakcyjnej nad procesem poszerzania słownika

¹⁴ Postulat opracowania słownika prymarnie elektronicznego nie jest nowy na gruncie rusycystycznym – por. H. Grosbart, *Szkic teoretycznych założeń projektu komputerowego słownika przekładowego i propozycja podjęcia prac nad prototypowym komputerowym słownikiem rosyjsko-polskim*, [w:] *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, red. Z. Saloni, Białystok 1987, t. 338, Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego, s. 287–307.

¹⁵ *Sokr.ru – самый полный словарь сокращений, акронимов, аббревиатур и сложно-составных слов русского языка*, сост. А. Лебедев, <http://sokr.ru>.

¹⁶ Stan na 27.12.2016.

¹⁷ Literowiec *HTB* w różnych formach graficznych ma 20 rozwinięć (<http://sokr.ru/%D0%9D%D0%A2%D0%92>), natomiast rekordową liczbę znaczeń odnotowano dla literowca *ПП* w dziale Статистика podano liczbę 216 (<http://sokr.ru/stat>), ale po wpisaniu danego skrótowca do wyszukiwarki słownika uzyskujemy zdumiewający wynik 3087 (27.12.2016).

¹⁸ Przytaczam słowa, które pokazują mechanizm, jaki przy właściwej adaptacji może mieć zastosowanie również w leksykografii: „Человечество уже вошло в совершенно новую информационную эру, мы в ней находимся, мы участники этого гигантского перехода, поэтому нам изнутри невидно, насколько он грандиозен. Мы уже все живем в море информации. Действительно, не вставая с места, в течение пяти минут можно найти такую информацию, которую раньше нельзя было найти никогда или надо было потратить несколько месяцев на работу в научной библиотеке. Плюс формируется мировой разум. Вы только вдумайтесь – формируется мировой разум! То есть у меня появилась какая-то гипотеза, я ее выбрасываю в Сеть, на нее откликается десять еще

szybko przekształciłby go w wyszukiwarkę internetową z jej zaletami (imponujące zasoby), ale też wadami – duże zróżnicowanie jakościowe materiału zmuszałoby tłumacza do samodzielnej, dogłębnej analizy wskazanych w słowniku ekwiwalentów¹⁹;

- hybrydowa forma artykułu hasłowego. Słowniki zawierające ekwiwalencję o relacji 1:1 to w gruncie rzeczy glosariusze terminologiczne, przydatne przy tłumaczeniu konkretnego specjalistycznego tekstu lub przygotowywaniu się przez tłumacza ustnego do konkretnego zlecenia. Słownik przekładowy konstruowany z myślą o profesjonalnym tłumaczu musi możliwie szeroko uwzględniać polisemię, precyzyjnie operować kwalifikatorami dziedzinowymi i stylistycznymi, natomiast poszczególne ekwiwalenty wymagają bogatej ilustracji tekstowej i frazematycznej;
- siatka haseł może być uzupełniana stopniowo według zasady tematycznej – najpierw słownictwo ogólne, później potoczne, żargonowe specjalistyczne i tak dalej.

W dalszej części artykułu spróbuję zaprezentować metodę opracowywania haseł słowników na przykładzie nowego słownictwa z zakresu polityki.

Znajomość słownictwa danej grupy tematycznej jest istotna dla tłumacza, gdyż przenika ono do różnych tekstów o charakterze ogólnym (informacyjnych, prasowych, publicystycznych), jest obecne w szeroko rozumianej przestrzeni medialnej. W przypadku tłumaczy ustnych języka rosyjskiego w Polsce ma ono tym większe znaczenie, że gros projektów tłumaczeniowych to konferencje o tematyce politycznej bądź inne przedsięwzięcia, w których ta tematyka jest poruszana chociażby pośrednio (fora gospodarcze itp.). Ze względu na specyfikę relacji polsko-rosyjskich zarówno w wymiarze historycznym, jak i aktualnym tematyka polityczna może pojawić się właściwie w trakcie dowolnego spotkania dwustronnego z udziałem tłumacza (np. rozmowy w trakcie nieoficjalnej części wystawy handlowej itp.). Sfera

более умных людей, они ее уточняют, или опровергают, или предлагают свою. То есть фактически работает мировой разум. Роман Лема *Солярис*: мы просто влетаем в этот океан коллективного разума”, М. Солонин, *Из трёх версий оставляем одну*, <http://www.svoboda.org/a/27349663.html> (27.11.2016).

¹⁹ Wydaje mi się, że przynajmniej częściową ilustracją takiego niebezpieczeństwa jest projekt *Glosbe, Rosyjsko-polski słownik online*, <https://pl.glosbe.com/ru/pl>, funkcjonujący na nieco innej zasadzie niż wzmiankowane wcześniej dwujęzyczne słowniki internetowe. W przypadku interesującej nas pary języków podawane są ekwiwalenty po części zaczerpnięte z innych słowników, po części proponowane przez użytkowników lub wzięte z tłumaczeń tekstów. Ekwiwalencja bywa wielopunktowa, natomiast przykłady użycia podawane są oddzielnie w postaci tak zwanych pamięci tłumaczeniowych. Mankamentem obydwóch rozwiązań jest, jak sądzę, niewystarczająco staranna selekcja ekwiwalentów i fragmentów przetłumaczonych tekstów. Na przykład leksem *хлопец* ma aż sześć polskich odpowiedników, przy czym obok leksemów *chłopak* czy *chłopiec* znajdziemy również *syn* oraz *pies* (!) (<https://pl.glosbe.com/ru/pl/хлопец> [29.12.2016]). Podobnie rzecz się ma z przykładami z pamięci tłumaczeniowych – z jednej strony znajdziemy takie dwuteksty, jak: *Под столом сидит кот* – *Pod stołem siedzi kot* i takie, jak: *Да, не всё коту масленица* – *Spacerek na słoneczku, ropuszkę* (<https://pl.glosbe.com/ru/pl/кот> [29.12.2016]), z drugiej strony. W wielu przypadkach ma tu miejsce niestaranny dobór źródła (jakość tłumaczenia) bądź niewłaściwy wybór fragmentu większej całości, w którym nie zachodzi ekwiwalencja na poziomie słowo – słowo.

działalności politycznej (oficjalne oświadczenia, wypowiedzi polityków, informacje i komentarze polityczne) charakteryzuje się dużą dynamiką – tu pojawiają się wypowiedzi, natychmiast podchwytywane przez środki masowego przekazu i zwykłych użytkowników języka. Część tego typu wyrażań pozostaje okazjonalizmami, ale niektóre poprzez częstotliwość użycia zyskują rangę skrzydlatych wyrażań, np. *Свобода лучше, чем несвобода*²⁰. Jedną z cech zasadniczych skrzydlatych wyrażań jest rola matrycy do dalszego powielania i parafrazowania, dzięki czemu w języku medialnym powstają nowe frazemy.

Język polityki wymaga stałej obserwacji ze strony zawodowego tłumacza także ze względu na zachodzące w nim procesy neologizacji, zapożyczenia i neosemantyzacji. W sukurs tłumaczowi powinien przyjść właśnie nowoczesny słownik przekładowy, w którym na bieżąco będą uzupełniane nowe słowa i frazemy ze szczególnym uwzględnieniem słów kluczowych dla danego dyskursu. Pod tym pojęciem rozumiem te słowa, które są przywoływane w środkach masowego przekazu w formie zamienników dłuższej wypowiedzi, pozwalających na błyskawiczne przeniesienie odbiorcy do uprzednio znanego mu kontekstu. Zazwyczaj stanowią one pewien twór pojęciowo-konotacyjny i są nacechowane emocjonalnie (*совок, ватник, кремлебот, портянка* i wiele innych). Tego typu słowa występują w konkretnym dyskursie politycznym (określony obóz polityczny, np. tak zwanych patriotów, tak zwanej opozycji antysystemowej itp.), są używane do oznaczania przedstawicieli innego obozu politycznego, ale ich cechą charakterystyczną jest również możliwość przejścia przez „drugą stronę barykady” z odwróconym znakiem. Porównajmy: słowo *совок* jest używane w języku rosyjskim jako określenie pogardliwe²¹, np.:

С нормальными людьми у меня выстроились хорошие отношения. А невоспитанность, этот отвратный *совок*, который сидит во многих и каленым железом его не выжечь, в том числе, к сожалению, и у многих журналистов, я на дух не переношу...²²

Możliwe jest jednak również użycie danego leksemu jako elementu przewrotnej autocharakterystyki. Porównajmy tytuł książki *„Совок” вспоминает*²³, w której autor stosuje dane określenie w odniesieniu do własnej osoby. Podobnej analizy i prezentacji w słowniku wymaga materiał frazematyczny. Powinny do niego trafić

²⁰ Pochodzi z wystąpienia D. Miedwiediewa, por. np.: „Свобода лучше, чем несвобода. Для человека нет ничего более естественного”, – заявил Дмитрий Медведев. Президент подчеркнул, что это главное его политическое кредо, а считать российскую нацию не готовой к свободе – это просто «унизительно» – В. Злобин, *Свобода лучше, чем несвобода*, <https://utro.ru/articles/2012/04/24/1042664.shtml> (29.12.2016).

²¹ Słownik Kuzniecowa podaje: *совок 2 – презрит*. 1. О Советском Союзе, Советской власти 2. О гражданине Советского Союза; о том, у кого сильны привычки и навыки, сложившиеся в условиях господства коммунистической идеологии – *Новейший большой толковый словарь русского языка*, ред. С.А. Кузнецов, Норинт, Санкт-Петербург 2008.

²² А. Гаспарян, Елена Ваенга: „Не переношу на дух отвратный *совок*”, <http://www.mk.ru/culture/2016/07/08/elena-vaenga-ne-perenoshu-na-dukh-otvratnyy-sovok.html> (29.12.2016).

²³ С.Г. Кара-Мурза, „Совок” вспоминает, Эксмо Алгоритм, Москва 2002, Новейшая история.

takie frazemy, jak m.in.: *партия телевизора; партия холодильника; вашингтонский обком; шакалят у американского посольства; Крымнаш* i wiele innych.

Uwagi wymagają również obecne w dyskursie politycznym i medialnym tak zwane modne słowa – często zapożyczenia bądź neosemantyzmy, które cechuje wysoka frekwencyjność. Dużą liczbę tego typu wyrazów (np. *гламур; драйв; мессидж; раскритка* i in.) notuje słownik Władimira Nowikowa *Словарь модных слов*²⁴.

Zadanie leksykografów polega na wyodrębnieniu jednostki języka poprzez włączenie jej do siatki słownika, opatrzenie kwalifikatorem i komentarzem. Komentarz może zawierać uwagi o specyfice użycia, dodatkowym znaczeniu oraz o pochodzeniu jednostki i pierwotnym kontekście jej użycia. W przypadku skrzydlatych słów i wyrażen oraz niektórych kluczowych leksemów dla dyskursu politycznego opis pierwotnego użycia zastępuje tłumaczowi informacje o podstawowych konotacjach.

W polu ekwiwalencji niekiedy przydatne może być podanie tłumaczenia dosłownego, a dopiero po nim odpowiedników przekładowych. W funkcji takich odpowiedników mogą wystąpić ekwiwalenty, które już zaistniały w realnie tłumaczonych tekstach: pierwszym krokiem autorów słownika powinno być przeszukiwanie polskich portali informacyjnych, wersji internetowych najważniejszych polskich gazet i czasopism, stron internetowych kanałów telewizyjnych. W zasadzie taką pracę doraźnie wykonuje tłumacz przygotowujący się do konferencji. Słownik jednak nie pełni wyłącznie funkcji bazy danych, w których odnajdzie on ekwiwalent szybciej i w jednym konkretnym miejscu. Różnica polega na tym, że wskazania postulowanego słownika stanowią rezultat wnikliwej analizy, a końcowa informacja jest informacją wielokrotnie sprawdzoną i rzetelną. W obecnych czasach największą trudnością dla tłumacza zazwyczaj nie jest sam dostęp do informacji, bo te można uzyskać dość łatwo, ale ich nadmiar prowadzący do efektu szumu informacyjnego – w różnych źródłach możemy znaleźć informacje nawzajem wykluczające się, a najtrudniejszym zadaniem dla niespecjalisty z danej dziedziny, jakim jest tłumacz²⁵, pozostaje weryfikacja uzyskanych informacji. Nowoczesny słownik spełni swą funkcję wówczas, gdy proces weryfikacji będzie na tyle staranny, że odbiorca uzyska ekwiwalenty + komentarz, które łącznie pozwolą mu na podjęcie właściwej decyzji translatorskiej bądź przybliżą go do takiej decyzji. Tym też postulowany słownik różni się od często krytykowanej, ale pomocnej przy zachowaniu niezbędnego krytycyzmu Wikipedii, w której nie wszystkie hasła są ze sobą zespolone w języku docelowym, niekiedy bezpośrednio przejście do analogicznego hasła jest niemożliwe, w innym jeszcze przypadku odnajdujemy hasło, które nie jest rzeczywistym odpowiednikiem. Za przykład niechaj posłuży tłumaczenie modnego hasła politycznego tak zwanej rosyjskiej opozycji antysystemowej: *Партия жуликов и воров* (o rządzącej w Rosji formacji politycznej)²⁶ jako *Partia żuli i złodziei*²⁷. Tłumaczenie co najmniej

²⁴ В. Новиков, *Словарь модных слов: языковая картина современности*, АСТ-Пресс, Москва 2011, Серия „Словари для интеллектуальных гурманов”.

²⁵ Zakładam, że przeciętny tłumacz przekłada teksty z różnych dziedzin.

²⁶ Por., np. Википедия – свободная энциклопедия, https://ru.wikipedia.org/wiki/Партия_жуликов_и_воров (29.12.2016).

²⁷ Taki wariant podaje Wikipedia (https://pl.wikipedia.org/wiki/Partia_żuli_i_зłodziei [29.12.2016]), pojawia się on też w polskiej prasie. Dla porządku przytoczmy dwa przykłady: „Ten plan był zdecydowanie korzystny dla Putina. Jego realizacja oznaczać będzie bowiem

wątpliwe, jako że leksem жулик²⁸ oznacza drobnego złodziejaszka. Jeśli odwołać się do definicji słownikowej leksemu żul, to we *Współczesnym słowniku języka polskiego*²⁹ uzyskamy następującą definicję: *pot.* 'drobny przestępca; chuligan, łobuz', natomiast w *Słowniku języka polskiego*³⁰ – 1. pospolicie: pijak, zwłaszcza wyprasający pieniądze pod sklepem; 2. przestarzałe: łobuz, chuligan.

Ze względu na to, że obydwa rosyjskie leksemy wyjściowe mogą być obsługiwane przez ten sam ekwiwalent słownikowy – *złodziej*, konieczne jest dokonanie nieznacznej transformacji przekładowej. W polskiej prasie znajdziemy akceptowalne przykłady takiej transformacji – *Partia oszustów i złodziei*³¹ oraz *Partia kanciarzy i złodziei*³².

Materiał wyjściowy do ekscerpacji ekwiwalentów podzieliłbym na dwie zasadnicze grupy: autorskie materiały o Rosji oraz teksty przekładowe. Pierwsza z nich obejmuje reportaże, relacje podróżników, korespondentów, Polaków czasowo mieszkających w Rosji, teksty informacyjne i analityczne. Autorzy wymienionych materiałów w bardzo różnym stopniu znają język rosyjski, natomiast wypowiadają się o rosyjskich realiach w języku polskim, co wymusza odnajdowanie odpowiedników nowych słów i wyrażeń w języku ojczystym. Dla wymienionego typu tekstów charakterystyczne są wstawki obcojęzyczne, celowe użycie rusycyzmów, przykłady zamierzonej i niezamierzonej kontaminacji, niekiedy również przejawy interferencji

odrzućcie dwóch coraz bardziej parzących go ziemniaków – Jednej Rosji, do której przylgnęło określenie „partia żuli i złodziei”, oraz funkcji szefa rządu – nikt tak bardzo jak premier nie jest narażony na krytykę ze strony obywateli”. K. Pilawski, *Ucieczka Putina*, „Przegląd”, <http://www.tygodnikprzeglad.pl/ucieczka-putina> (29.12.2016); „Precz z partią żuli i złodziei! – skanduje od tygodnia tłum zbierający się w centrum Moskwy. To najpopularniejsze obecnie hasło jednoczące przeciwników Władimira Putina. Jego autorem jest 35-letni bloger Aleksiej Nawalny”, M. Kacewicz, *Aleksiej Nawalny. Bloger, którego boi się Putin*, „Newsweek”, 27.11.2016, <http://m.newsweek.pl/swiat/aleksiej-nawalny--blogger--ktorego-boi-sie-putin,85672,1,1.html> (29.12.2016).

²⁸ Жулик – „Вор, занимающийся мелкими кражами” – *Новейший большой толковый словарь...*

²⁹ *Współczesny słownik języka polskiego*, red. B. Dunaj, t. 1–2, Langenscheidt, Warszawa 2007.

³⁰ *Słownik SJP.PL*, <http://sjp.pl>.

³¹ Premier Federacji Rosyjskiej Dmitrij Miedwiediew wstąpił do Jednej Rosji, nazywanej przez jej przeciwników „partią oszustów i złodziei”. W końcu kwietnia Miedwiediew zgodził się stanąć na czele tej rządzącej formacji. *Miedwiediew wstąpił do „partii oszustów i złodziei”. Historyczna decyzja premiera*, „Wprost”, 22.05.2012, <https://www.wprost.pl/323897/Miedwiediew-wstapil-do-partii-oszustow-i-zlodziei-Historyczna-decyzja-premiera.html> (29.12.2016).

³² „Czy Państwo wiecie, co to jest Partia Żulików i Worów (Партия жуликов и воров), czyli Partia Kanciarzy i Złodziei? Taką nazwę dla partii Jedna Rosja (Единая Россия), której najbardziej rozpoznawalnym przedstawicielem jest Władimir Putin, rozpropagował znany rosyjski bloger, Aleksiej Nawalny”. *Rosyjska piosenka o kanciarzach i złodziejach*, 6.02.2012, <http://ander.salon24.pl/388507,rosyjska-piosenka-o-kanciarzach-i-zlodziejach> (29.12.2016). W danym fragmencie jeden z blogerów przybliżył nam rosyjską rzeczywistość, podając poprawne tłumaczenie omawianego sloganu, ale nazwisko jego autora przytacza z naruszeniem zasad transkrypcji praktycznej na język polski. Powinno być Aleksiej Nawalny. Pomijam również niepoprawne użycie wielkiej litery.

itd. Stałe śledzenie takiego typu tekstów (a jest to zadanie dla zespołu, a nie badacza działającego w pojedynkę) może dać bardzo dobre rezultaty w postaci cennych ekwiwalentów. Bez fachowej i wnikliwej pracy zespołu leksykograficznego część udanych rozwiązań translatorycznych może ująć uwadze tłumaczy praktyków.

Drugi rodzaj źródła to tłumaczenia bądź teksty zawierające fragmenty tłumaczeń. Metoda dwutekstów, a więc zestawianie tekstów wyjściowych i ich tłumaczeń na język polski, daje dobre rezultaty pod warunkiem, że każdy potencjalny odpowiednik zostanie dokładnie przeanalizowany pod kątem jego przydatności i możliwości powielania także w innym niż badany tekście.

Opracowanie słownika leksyki politycznej może być swoistym poligonem doświadczalnym i stanowić pierwszy krok na drodze do skonstruowania wielkiego rosyjsko-polskiego słownika przekładowego online.

Literatura

Bogusławski A., *Ilustrowany słownik rosyjsko-polski, polsko-rosyjski*, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1978.

Gasek B., *Informacja ortofoniczna w rosyjsko-polskim słowniku przekładowym*, „Slavia Orientalis” 2016, LXV, nr 2, s. 377–393.

Glosbe, Rosyjsko-polski słownik online, <https://pl.glosbe.com/ru/pl>.

Grosbart H., *Szkic teoretycznych założeń projektu komputerowego słownika przekładowego i propozycja podjęcia prac nad prototypowym komputerowym słownikiem rosyjsko-polskim*, [w:] *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, red. Z. Saloni, Białystok 1987, t. 338, Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego, s. 287–307.

Hessen D., Stypuła R., *Wielki słownik polsko-rosyjski*, t. 1–2, wyd. 5, Wiedza Powszechna, Warszawa 1998.

Mirowicz A., Dulewiczowa I., Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. 1-2, wyd. VI, Wiedza Powszechna, Moskwa–Warszawa 1999.

Mędelska J., *Refleksy polszczyzny północnokresowej w Wielkim słowniku rosyjsko-polskim*, [w:] *Współczesny język polski i rosyjski. Konfrontacja przekładowa*, red. A. Bogusławski, J. Mędelska, Katedra Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997, s. 81–105.

Słownik, <http://pl.bab.la/slownik/rosyjski-polski>.

Słownik internetowy *ling.pl*, *Słownik rosyjsko-polski*, <https://ling.pl/slownik/rosyjsko-polski>.

Słownik internetowy *PONS*. *Słownik rosyjsko-polski*, <http://pl.pons.com>.

Słownik *SJP.PL*, <http://sjp.pl>.

Sokr.ru – самый полный словарь сокращений, акронимов, аббревиатур и сложносоставных слов русского языка, сост. А. Лебедев, <http://sokr.ru>.

Wawrzyńczyk J., *Blaski i cienie translato sfery*, [w:] *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. W. Chlebda, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011, s. 167–175.

Wawrzyńczyk J., Bartwicka H., Małek E., *Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim. Wielki słownik polsko-rosyjski. Autokomentarze i erraty*, Wydawnictwo Takt, Warszawa 2007.

Wielki multimedialny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski, red. J. Wawrzyńczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.

- Wielki multimedialny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, red. J. Wawrzyńczyk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.
- Wielki słownik języka polskiego*, kier. projektu P. Żmigrodzki, Instytut Języka Polskiego PAN, <http://wsjp.pl>.
- Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*, red. J. Wawrzyńczyk, Warszawa, 2004.
- Wikipedia. Wolna encyklopedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Partia_żuli_i_złodziei (20.12.2016).
- Współczesny słownik języka polskiego*, red. B. Dunaj, t. 1–2, Langenscheidt, Warszawa 2007.
- Берков В.П., *Двуязычная лексикография*, Учебник. 2-е издание, перераб. и доп. «Издательство Астрель»: «Издательство АСТ»: «Транзиткнига», Москва 2004.
- Википедия – свободная энциклопедия, https://ru.wikipedia.org/wiki/Партия_жуликов_и_воров (20.12.2016).
- Кара-Мурза С.Г., *„Совок” вспоминает*, Эксмо, Алгоритм, Москва 2002.
- Новейший большой толковый словарь русского языка*, ред. С.А. Кузнецов, Норинт, Санкт-Петербург 2008.
- Новиков В., *Словарь модных слов: языковая картина современности*, АСТ-Пресс, Москва 2011, Серия „Словари для интеллектуальных гурманов”.
- Солонин М., *Из трёх версий оставляем одну*, <http://www.svoboda.org/a/27349663.html>, (27.11.2016).

Źródła internetowe

- Kacewicz M., *Aleksiej Nawalny. Bloger, którego boi się Putin*, „Newsweek”, 27.11.2016, <http://m.newsweek.pl/swiat/aleksiej-nawalny--bloger--ktorego-boi-sie-putin,85672,1,1.html> (29.12.2016).
- Miedwiediew wstąpił do „partii oszustów i złodziei”. *Historyczna decyzja premiera*, „Wprost”, 22.05.2012, <https://www.wprost.pl/323897/Miedwiediew-wstapil-do-partii-oszustow-i-zlodziei-Historyczna-decyzja-premiera.html> (29.12.2016).
- Pilawski K., *Ucieczka Putina*, „Przegląd”, <http://www.tygodnikprzeglad.pl/ucieczka-putina> (29.12.2016).
- Rosyjska piosenka o kanciarzach i złodziejach*, 6.02.2012, <http://ander.salon24.pl/388507,rosyjska-piosenka-o-kanciarzach-i-zlodziejach> (29.12.2016).
- Гаспарян А., *Елена Ваенга: «Не переносу на дух отвратный совок»*, <http://www.mk.ru/culture/2016/07/08/elena-vaenga-ne-perenoshu-na-dukh-otvratnyy-sovok.html> (29.12.2016).
- Злобин В., *Свобода лучше, чем несвобода*, <https://utro.ru/articles/2012/04/24/1042664.shtml> (29.12.2016).

Проект переводного словаря русской политической лексики Резюме

В настоящей статье представлен проект переводного русско-польского словаря политической лексики. Формулируются принципы создания современного онлайн-словаря и построения словарной статьи. Указываются основные источники регулярного

пополнения словаря – ключевые понятия политического дискурса, фразеология языка российской политики и СМИ, и так называемые модные слова. В качестве отправной точки для поиска эквивалентов предлагаются два основных типа текста – статьи о России и переводные материалы, публикуемые в польской прессе.

Ключевые слова: переводной словарь; переводческие и лексикографические эквиваленты; фраземы; политическая лексика

The Project of a Translation Dictionary of Russian Political Vocabulary

Abstract

This article presents a project of Russian-Polish translational dictionary of political vocabulary. The author formulates principles of creating a modern online dictionary and the construction of a dictionary entry. In the article the key concepts of political discourse, the phraseology of the language of Russian politics and the media, and so-called fashion words are viewed as the main sources of regular replenishment of the dictionary. As a starting point for the search for equivalents, two main types of text are offered: articles on Russia and translated materials published in the Polish press.

Key words: translational dictionary, equivalents, political vocabulary

Bogumił Gasek, dr
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Filologii Słowiańskiej

Bogumił Gasek, PhD
University of Wrocław
Institute of Slavic Studies
e-mail: bogumil.gasek@uwr.edu.pl
+48504482380